

Epävarmat elämät – politiikka määrittää prekaaria työtä

HARRI MELIN

Amerikkalainen työelämän tutkija Arne Kalleberg julkaisi keväällä 2018 kiinnostavan vertailuvan tutkimuksen työllisyyden ja työelämän muutoksista kuudessa rikkaassa demokratiassa. Tutkimuksen keskiössä on prekaarin työn yleistyminen ja sen vaikutukset ihmisten työllisyyteen ja heidän kokemaansa hyvinvointiin Tanskassa, Saksassa, Isossa-Britanniassa, Espanjassa, Yhdysvalloissa ja Japanissa. Näistä Tanska edustaa sosiaalidemokraattista mallia. Saksa, Espanja ja Japani ovat puolestaan koordinoituja markkinatalouksia. Iso-Britannia ja Yhdysvallat ovat taas esimerkkejä liberaalista markkinataloudesta.

Tekijän lähtökohtana on havainto, että instituutioilla ja kulttuurisilla tekijöillä on aina ollut suuri vaikutus työmarkkinoiden rakenteisiin ja toimintaan. Kirjassaan Kalleberg kysyy, miten poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset voimat vaikuttavat työllisyyteen ja ihmisten hyvinvointiin tilanteessa, jossa prekaari työ on yleistymässä kaikissa kehittyneissä yhteiskunnissa. Hän väittää, että prekaarin työn lisääntyminen vaikuttaa työsuhteisiin, lisää taloudellista turvattomuutta, hidastaa siirtymää nuoruudesta aikuisuuteen ja heikentää ihmisten yleistä hyvinvointia.

Kirjassa prekaarilla työllä ymmärretään määräaikaista työsuhteita, vastentahtoista osa-aikatyötä sekä itsenäistä työllistämistä. Etenkin eurooppalaisissa keskustelussa prekaariin työhön

yhdistetään kielteisiä piirteitä, kuten huono palkka ja työsuhteturvan sekä muiden työtön liittyvien etuuksien puuttuminen. Näiden lisäksi prekaari työ ei juurikaan tarjoa eväitä oman identiteetin rakentamiselle tai näkymiä turvatusta työurasta. Prekaari työ tarkoittaa, että työtä koskevat riskit säilytetään kaikin heikoimmassa asemassa olevien kannettavaksi. Prekaarin työn vastakohtana nähdään ns. normaalityösuhte – eli toistaiseksi voimassa oleva kokoaikainen työsuhte – johon yhdistyy tiettyjä sosiaalisia ja taloudellisia etuuksia, muiden muassa vakuutus työttömyyden varalle.

Prekaarin työn lisääntyminen ajoittuu uusliberalistisen talouspolitiikan vakiintumiseen ja vahvistumiseen. Prekaarien työsuhteitten kasvua selittää myös talouden kansainvälistyminen, joka on osaltaan luonut edellytyksiä työmarkkinoita koskevan kansallisen sääntelyn höllentämiselle ja purkamiselle. Yritysten ratkaisuissa korostetaan voiton maksimointia ja omistajien edun asettamista ensisijaiseksi toimintoja ohjaavaksi periaatteeksi. Myös teknologinen muutos on osaltaan lisännyt prekaaria työtä lyhentämällä tuotannon syklejä ja mahdollistamalla ulkoistetun työn. Nämä tekijät ovat puolestaan heikentäneet työläisten mahdollisuuksia kamppailla omien etujensa puolelensa. Samaan aikaan työntekijöiden kollektiiviset valtaresurssit ovat heikentyneet, kun ammatillinen järjestäytyminen on

Arne Kalleberg
Precarious Lives
Job Insecurity and Well-being
in Rich Democracies
Polity, 2018

laskenut lähes kaikkialla, ja ammattiliittojen vaikutusvaltaa pyritään eri tavoin kaventamaan.

Kallebergin kirja on varsin kompakti. Se jakautuu neljään osaan. Niistä ensimmäisessä keskustellaan prekarisaatiosta ja työmarkkinainstituutioiden muutoksista teoreettisella tasolla. Toinen osa kuvaa prekaarin työn ja työelämän epävarmuuksien kasvua. Kolmannessa osassa tekijä keskustelee hyvinvoinnin osa-alueista. Hän kiinnittää huomionsa kolmen asiaan: taloudellisen epävarmuuden kasvuun, aikuisuuteen siirtymisen vaikeutuminen ja koettuun hyvinvointiin. Viimeisessä osassa Kalleberg esittää oman vaihtoehdon työntekijöiden aseman kohentamiseksi. Empiirisinä aineistona hän hyödyntää OECD:n tilastoja ja laajoja kansainvälisiä vertailututkimuksia kuten ESS ja ISSP.

Prekaarin työn yleistymisen yhtenä mittarina pidetään määräraikaisia työsuhteita. Määräraikaisten työsuhteitten osuus on kuitenkin sangen pieni esimerkiksi Yhdysvalloissa tai Tanskassa. Yhdysvalloissa vain noin viisi prosenttia kaikista työsuhteista oli vuonna 2014 määräraikaisia, Tanskassa luku oli kahdeksan ja Espanjassa lähes 25 pro-

senttia. Määräaikaisten työsuh-teitten määrä on pudonnut yleis-esti 2010-luvulla. Osa-aikatyön määrä kasvaa. Etenkin ei-toivot-tua osa-aikatyötä tekeviä on ai-empaa selvästi enemmän. Tä-tä pidetään yhtenä ilmentymä-nä prekaarin työn yleistymises-tä. Työsuhteen muoto ei sinäl-lään kerro mitään työntekijöi-den asemasta tai aseman heiken-tymisestä. Olennaista on Kal-lebergin mukaan se, millaisia etuuksia tai millaista turvaa työ tarjoaa.

Muiden muassa Guy Standing väittää, että epävarmuudesta on tullut työelämän uusi normaali. Työn epävarmuus on moni-ulotteinen ilmiö. Se voi tarkoittaa työsuhteen epävarmuutta, työmarkkinoiden epävarmuutta tai yksilöiden henkilökohtaises-ti kokemaa uhkaa epävarmuut-ta omasta työstään. Kalleber-gin vertailut osoittavat, että ob-jektiivisesti mitattava työn epä-varmuus ja ihmisten kokemuk-set vaihtelevat maittain merkit-tävällä tavalla. Esimerkiksi Es-panjassa työttömyyden uhka on kuusinkertainen Tanskaan ver-rattuna. Saksassa työttömyyden uhka ja koettu epävarmuus ovat taas molemmat laskeneet koko 2010-luvun. Kirjoittaja selittää eroja harjoitetulla työmarkkina-politiikalla ja sosiaaliturvan käy-tännöillä.

Kalleberg tähdentää läpi koko kirjan, että prekaarin työn mää-rää ja vaikutuksia selittää yh-teiskunnallinen konteksti, ku-ten lainsäädäntö ja sosiaalitur-van instituutiot. Köyhyys on ai-na suhteellinen ilmiö. Kansain-välisesti sitä mitataan usein sil-lä, kuinka suuri osa väestöstä joutuu pärjäämään alle puolel-la koko maan mediaanituloista. Köyhien määrä vaihtelee mait-tain. Yhdysvalloissa ja Japanissa

on lähes kolme kertaa niin pal-jon köyhiä kuin Tanskassa ja yli kaksi kertaa niin paljoin kuin Saksassa. Nykyisin amerikka-laisten perheitten tulot vaihtelevat vuosittain paljon hurjemmin kuin ennen Reaganin valtakaut-ta. Kaiken kaikkiaan yksilöiden ja perheiden taloudellinen epä-varmuus on tuntuvasti suurem-paa liberaaleissa markkinatalo-uksissa kuin muualla.

Aikuisuus pakenee. Yhä use-ammalla nuorella aikuisella on hyvin vaikeaa perustaa oma koti ja perhe, koska heillä ei ole sii-hen varaa. Yli 60 prosenttia ita-lialaista nuorista aikuisista, siis 18–34-vuotiaista, asuu edelleen vanhempiensa kanssa samassa taloudessa. Espanjassa lähes vii-dennes alle 24-vuotiaista ei ole opiskelemissa tai työelämässä. Tanskassa tällaisia nuoria oli vii-si prosenttia. Ensimmäisen avio-liiton solmimisikä on noussut EU-maissa keskimäärin seitse-mällä vuodella, ja syntyvyys on laskenut kaikissa vertailussa mu-kana olevissa maissa. Kalleberg painotta, että harjoitettu koulu-tuspolitiikka vaikuttaa nuorten työllisyyteen. Työ taas on avain itsenäiseen elämään.

Työttömyys ei enää selity sa-malla tavoin suhdanteista kuin aikaisemmin, nyt työttömyyteen vaikuttavat esimerkiksi yritys-strategioiden muutokset tai pyr-kimykset voiton maksimointiin. Työttömäksi joutuminen nousu-kauden aikana lisää työntekijöi-den epävarmuutta. Prekaari työ ruokkii prekaarin ja ulkopuo-lisen elämän kokemuksia, mi-kä puolestaan luo perustaa po-pulistisille poliittisille liikkeil-le. Amerikan Teekutsu-liikkeen kannattajissa on yllättävän pal-jon nuoria, joita yhdistää pelko siitä, että he ovat vaarassa menet-tää senkin vähän, joka heillä on.

Kallebergin johtopäätös on, että prekaari työ on yleistynyt ja että eri maissa harjoitettu poli-tiikka vaikuttaa olennaisella ta-valla prekaariin kokemukseen. Tanska ja Iso-Britannia ovat molemmat osa Euroopan unio-nia, mutta yhteiskunnat toimi-vat kovin eri tavoin. Koulutus-politiikalla, sosiaalipolitiikalla ja työmarkkinapolitiikalla on väliä. Poliitiikka muotoutuu kamppai-lujen ja kompromissien tulokse-na. Kallebergin mukaan tämän päivän poliittisten kamppailujen ytimessä on vapaa markkinakil-pailu vastaan sosiaalinen inkluusio. Tanskan politiikka korostaa enemmän sosiaalista inkluusio-ta kuin Isossa-Britanniassa har-joitettu politiikka.

Kalleberg penää uutta yhteis-kuntasopimusta, jossa osapuoli-na olisivat työ, pääoma, valtio ja kansalaisyhteiskunta. Yhteiskun-tasopimuksen tulisi säätää uusis-ta institutionaalisista järjeste-lyistä, jotka sisältäisivät muiden muassa koulutustakuun, kansa-laispalkan ja työn käsitteen laa-jentamisen. Lisäksi nämä järjes-telyt pitäisi tehdä kestäväen ke-hityksen periaatteiden mukaan. Sopimus ei saisi jäädä kansalli-seksi, vaan se pitäisi tehdä kan-sainvälisesti sitovaksi.

Kallebergin esittämä uu-si yhteiskuntasopimus voi tun-tua utopistiselta, mutta hän ei ole vaatimuksineen yksin. Yh-teiskunnallisen järjestyksen eh-doista käydään kamppailua ja nykyiselle menolle haetaan vaihtoehtoja. Kalleberg perään-kuuluttaa etenkin ammattiyh-distysten ja kansalaisyhteiskun-nan yhteistyötä, mikä on yhteis-kunnallisen muutoksen näkö-kulmasta erityisen kiinnostava mahdollisuus.